

ชีวิตหลังความตาย

Life after death

¹ชาญชัย ฤทธิร่วม, ²กฤตเมธ บุญนุ่น และ ³สัจด์ เทียนจันทิก

¹Chanchai Ritruam, ²Kritamet Boonnun and ³Sangud Tianchantuak

^{1,2}มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

^{1,2}Chiang Rai Rajabhat University, Thailand.

³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

³Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: chanchai.rit@crru.ac.th

Received September 13, 2020; Revised October 6, 2020; Accepted November 20, 2020

บทคัดย่อ

ชีวิตหลังความตายในมุมมองของพระพุทธศาสนาเป็นการสะท้อนความเชื่อของคนที่มีไม่เข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิต และความตาย เป็นเหตุทำให้ไม่สามารถกำหนดท่าที และการกระทำที่ถูกต้องในเรื่องที่สำคัญนี้ได้ ทั้งนี้แนวทางที่จะช่วยทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายได้นั้นจะต้องให้ความสำคัญกับการรู้จักตนเองของมนุษย์ตั้งแต่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเป็นกระแสสะท้อนให้เห็นคุณค่าของการดำรงอยู่ของ ชั้น 5 ที่เป็นองค์ประกอบใหญ่ของชีวิต คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยเหตุที่ชีวิตเกิดขึ้นดำรงอยู่ และดำเนินไปได้ เพราะอาศัยการประกอบของชั้น 5 สำหรับการทำให้เข้าใจชีวิตและนำไปสู่ความสามารถในการกำหนดท่าทีและการกระทำที่ถูกต้องตามธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ได้นั้นต้องนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติตนให้ปราศจากกิเลสได้อย่างถูกต้อง

คำสำคัญ: ชีวิตหลังความตาย, ชั้น 5

Abstract

Life after death, in the Buddhist perspective, is a reflection of the beliefs of people who often do not understand the true nature of life and death. This causes them unable to determine right attitude and act to this important matter. However, the way to help them understand about life after death is to let them focus on knowing the self of man from birth, old age, pain and death which reflect the value of the existence of 5 Khandhas (Five Aggregates). These Five Aggregates: Rupa (corporeality), Vedana (sensation), Sanna (perception), Samkhara (mental formations) and Vinnana (consciousness) are major component of Life. So life arises, exists and goes on relying on the assembly of Khandhas. In order to understand life and to lead to the ability to determine right attitude and action on the true nature of human beings, Buddhist principles must be applied to practice for purifying the mind from all kinds of desire.

Keywords: Life after death, 5 Khandhas

บทนำ

ชีวิตหลังความตายในมุมมองของพระพุทธศาสนา เพื่อสะท้อนความเชื่อของคนที่ไม่เข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิต และความตาย เป็นเหตุทำให้ไม่สามารถกำหนดท่าที และการกระทำที่ถูกต้องในเรื่องที่สำคัญนี้ได้ ผลที่ตามมาอาจจะทำให้เกิดความทุกข์ในระดับหนึ่ง และอย่างน้อยก็ไม่สามารถได้รับประโยชน์ที่พึงได้ในการเกิดมาของมนุษย์ที่มีชีวิตในฐานะคนคนหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ชีวิตเกิดมาพร้อมกับความตาย ซึ่งเปรียบเทียบเหมือนรายกมือขึ้นมา ในมือของเราก็จะมีทั้งหน้ามือ และหลังมือมาพร้อมกัน ชีวิตคือหน้ามือ ความตายก็คงจะคือหลังมือ ชีวิตและความตายก็คือสองด้านของมือเรา ความตายนั่นเป็นธรรมชาติอันเป็นธรรมดาของชั้น 5 ที่จำต้องแตกสลายไป เพื่อไม่ให้กลัวต่อความตายจึงมีการพิจารณาเนื่อง ๆ ถึงธรรมดาของชีวิต 5 ประการ ที่เรียกว่า “อภินิพัจจเวกขณ 5” ดังนี้ คือ 1) เรามีความแก่เป็นธรรมดา เราจะล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้ 2) เรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา เราจะล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปไม่ได้ 3) เรามีความตายเป็นธรรมดา เราจะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ 4) เรามีความพลัดพรากเป็นธรรมดา เราจะล่วงพ้นความพลัดพรากไปไม่ได้ 5) เรามีกรรมที่ต้องรับใช้ผลแห่งกรรม เราจะล่วงพ้นกรรมที่ต้องรับผลแห่งกรรมไปไม่ได้ อภินิพัจจเวกขณ 5 นี้ถ้ามนุษย์พิจารณาอยู่เนื่อง ๆ จะทำให้การดำเนินชีวิตอยู่บนโลกนี้ได้อย่างอาจหาญ เห็นชีวิตและความตายเป็นธรรมดา การเกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะได้ไม่สูญเปล่าว่าประโยชน์ ความทุกข์ของการดำเนินชีวิตก็จะน้อยลง ด้วยเหตุนี้ ทางพระพุทธศาสนาจึงมองว่าชีวิตและความตายนี้นั้นเป็นธรรมดาไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด เพราะชีวิตและความตายเป็นสิ่งสามัญธรรมดาของชีวิตทั้งปวงจำต้องเรียนรู้เรื่องชีวิตและความตายให้เป็นสัจธรรม แล้วผลของการเรียนรู้ชีวิตหลังความตายจะให้คำตอบต่อไป

ดังนั้น บทความนี้ในเบื้องต้นจะเป็นการกล่าวถึงชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนา จากนั้นจะกล่าวถึงความตาย และทัศนะชีวิตหลังความตาย ทั้งนี้โดยอาศัยการค้นคว้าจากเอกสารที่มีท่านผู้รู้ได้ค้นคว้าเรียบเรียงไว้ก่อนหน้า และสัมภาษณ์ท่านผู้รู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของการใช้ชีวิตหลังความตาย

ความหมายของชีวิตในทัศนะพระพุทธศาสนา

ก่อนจะอธิบายความหมายชีวิตในบทความนี้ จะกล่าวถึงการเกิดมาเป็นชีวิตหรือจุดกำเนิดของชีวิตก่อนว่า การเกิดของชีวิตตามทัศนะของพระพุทธศาสนามีอยู่ 4 ประเภท เรียกว่า โยนิ 4 ดังใน สุมาลย์ กาลวิบูลย์ กล่าวว่า จุดเริ่มต้นของชีวิต คือ การเกิด พุทธศาสนาเชื่อว่า การเกิดไม่ได้หมายความว่าเฉพาะการเกิดจากท้องแม่ของมนุษย์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงการเกิดมาเป็นตัวเป็นตนทั้งของมนุษย์ สัตว์ หรือเกิดในรูปแบบอื่นไม่ว่าจะเกิดมาในรูปแบบใด ต้องเกิดอยู่ในกำเนิด 4 ประเภท ที่เรียกว่า กำเนิด 4 หรือโยนิ 4 ดังนี้ 1) อมนุษย์เกิดในไข่ 2) สัตว์เกิดในโคล สัตว์หมักหมมเน่าเปื่อย 3) ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ และ 4) โอปปาติกะ ผุดเกิด

การเกิดทั้ง 4 ประเภทนี้ หากพิจารณาแล้วชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนายอมรับการมีอยู่ของสิ่งที่ไม่ใช่ทั้งมนุษย์ และสัตว์ ซึ่งเป็นไปได้ว่า **ประเภทที่เกิดในไข่ หรือ อมนุษย์** ถ้าทำกรรมดีมาแต่ชาติก่อน ก็จะได้ถูกการดูแลเป็นอย่างดี เช่น ไก่ หรือนก ที่ชอบกกลูก ไข่ออกมาแล้วก่อนจะเป็นตัวมีชีวิต ถูกแม่กกไว้ก่อน ออกมาแล้วก็จะได้เจอหน้าแม่ ถ้าทำกรรมชั่ว ก็จะถูกแม่ไข่ไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น เต่า แม่ไข่ออกมาแล้วก็ฝากไว้กับดิน ปลา กบ เขียด แม่ไข่ออกมาแล้วก็ฝากไว้กับน้ำ แมลง แม่ไข่ออกมาแล้วก็ฝากไว้กับต้นไม้ เป็นต้น ประเภทที่ 1 ของการเกิดในไข่ ถ้าทำกรรมดีก็ยังเห็นหน้าแม่ ถ้าทำกรรมไม่ดีก็อาจจะถูกสัตว์อื่น ๆ นำไปเป็นอาหาร หรือแม้กระทั่ง ไก่ก็เช่นกัน **ประเภทที่เกิดในโคล หรือ สัตว์** ประเภทนี้เกิดในสิ่งหมักหมมเน่าเปื่อย เท่านั้น อันได้แก่ แมลง หรือตัวหนอนแมลงบ้ง เป็นต้น ถ้าทำกรรมดีก็เกิดเป็นตัว ถ้าทำกรรมชั่วย่อมจะเป็นอาหารสัตว์ประเภทนก หรือสัตว์ที่ชอบกินสิ่งที่เกิดในโคลนี้ **ประเภทที่เกิดในครรภ์ หรือ ชลาพุชะ** เป็นสัตว์ประเภทที่

เลี้ยงลูกด้วยนม ถ้าทำกรรมดี ก็เกิดมาเป็นมนุษย์ หรือเทวดา แต่ถ้าทำกรรมไม่ดี อาจจะถูกแม่แท้งตายก่อนลืมตาดูโลก หรือเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เช่น วัว ควาย สุนัข เป็นต้น **ประเภทที่เกิดผิดขึ้น หรือ โอปปาติกะ** ถ้าทำกรรมดีก็เกิดเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา ถ้าทำกรรมชั่ว ก็เป็นเปรต หรือ อสุรกาย อย่างไรก็ตามการเกิด 4 ประเภทนี้ยังต้องอาศัยกรรมเกิด กรรมในที่นี้หมายถึงการกระทำ ดังความหมายของกรรมซึ่งเป็นคำกลางๆ ที่หมายความว่าเจตนาที่เกิดขึ้นจากผู้ทำกรรมและได้รับผลกรรมนั้นในชาติต่อ ๆ มาอันเป็น ปฏิจสุมุปปันธรม เป็นการเกิดขึ้นตามลำดับคือ ทำดี เกิดความรู้สึกดีขึ้นในใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2563)

ที่กล่าวมาเป็นจุดกำเนิดของชีวิตที่เกิดมาเป็นรูปเป็นร่าง และสัมผัสได้ เห็นได้ นี่ก็เนื่องจากความหมายของชีวิตว่า มีส่วนประกอบต่าง ๆ มารวมกันเข้า ความหมายของ “ชีวิต” นี้ ชาย โพธิสิดา (ชาย โพธิสิดา. online) อธิบายว่า สิ่งทั้งหลาย (รวมทั้งชีวิตและสิ่งอื่น ๆ) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการมีส่วนประกอบต่าง ๆ มารวมกันเข้า และมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องและความอิงอาศัยกันนี้นับว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่และดำเนินไปได้ หมายความว่า ถ้าจะให้ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินต่อไป ส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านั้นจะต้องไม่ใช่สักแต่ว่ามา “กองรวม” กันอยู่ โดยไม่มีความเกี่ยวเนื่องแบบอิงอาศัยกันเท่านั้น แต่ต้องมีความเชื่อมโยง และถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันและกันอย่างเหมาะสมด้วย

โดยเหตุที่ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินไปได้ เพราะอาศัยการประกอบกันเข้าของส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวมา พุทธศาสนาจึงถือว่า ตัวตนที่แท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้น “ไม่มี” เพราะ ประการแรก ตัวสิ่งที่ถือว่าเป็นชีวิตนั้น มาจากการรวมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ และ ประการสอง แม้ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มารวมกันเข้าเป็นชีวิตนั่นเอง แต่ละส่วนก็เป็นผลมาจากการมีส่วนประกอบอื่น ๆ มารวมกันเข้าเป็นเช่นเดียวกัน ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า ส่วนประกอบแต่ละส่วนนั้น แท้จริงแล้วก็ไม่ได้มีตัวตนของมันจริง ๆ เป็นแต่เพียงการประกอบกันเข้าอย่างเหมาะสมส่วนต่าง ๆ เท่านั้น ส่วนประกอบของชีวิต ชั้น 5 ที่เป็นองค์ประกอบใหญ่ของชีวิต ชั้น 5 นั้น ได้อธิบายความหมาย ตามแนวพุทธศาสนาไว้ว่า

1) **รูป** คือส่วนประกอบที่เป็นด้านกายภาพหรือด้านรูปธรรมทั้งหมด โดยสรุปก็คือ ร่างกาย (เนื้อหนังมังสา) และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ ส่วนที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

2) **เวทนา** คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ ความรู้สึกนั้นอาจมีหลากหลาย เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอวน เจ็บปวด ผ่อนคลาย ฯลฯ กล่าวรวม ๆ ได้ว่าเป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ คือไม่สุข ไม่ทุกข์

3) **สัญญา** คือ การกำหนดรู้ การจำได้ และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้ เป็นอาการที่ใจรับรู้และสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นอะไร อันเป็นเหตุให้จำสิ่งนั้น ๆ ได้ เช่น จำรูปร่าง สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอาการต่าง ๆ ได้

4) **สังขาร** คำว่า สังขาร ในกรณีนี้ ไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง คือ ไม่ใช่ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นเรื่องของจิตหรือเกี่ยวกับจิตมากกว่า ความหมายในที่นี้หมายถึง “สภาพที่ปรุงแต่งจิต” ให้มีลักษณะต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ (ไม่ดี ไม่ชั่ว) ก็ได้ทั้งนี้โดยมี เจตนา เป็นตัวนำ กล่าวอย่างง่าย ๆ สังขารนี้คือ ความนึกคิด ซึ่งอาจจะเป็นด้านดี ไม่ดี หรือเป็นกลาง ๆ ก็ได้

5) **วิญญาณ** การรับรู้อารมณ์ โดยผ่านทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือรู้โดยผ่านทาง การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรับสัมผัสทางกาย และการรับรู้อารมณ์ทางใจ

จากที่กล่าวมานั้น เราจะพบคำถามว่า ชีวิต คืออะไร ก็ตอบได้ว่าชีวิต คือ ชั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยชั้นทั้ง 5 ชั้น อันเป็นที่มาของทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์ทั้งที่เกิดขึ้นจากการสัมผัส การฟัง การเห็น โดยชั้น 5 สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือรูปธรรมกับนามธรรม ด้วยเหตุที่ชีวิตมีรูปร่างอันเป็นวัตถุธาตุ เรียกว่า รูปชั้น เป็นตัวธรรมชาติ มีอารมณ์ เรียกว่า เจตสิก (เวทนาชั้น สัญญาชั้น และสังขารชั้น) และมีจิต (วิญญาณชั้น) โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต มนุษย์ หรือ สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เรายังเอง

ส่วนประกอบทั้ง 5 ของชีวิต เป็นกระแสของกระบวนการ ที่มี การเกิด และการดับสลับกันไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายเป็นกระบวนการอย่างละเอียด ทำให้ชีวิตเป็นสภาพแล้วคงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แท้ที่จริงแล้วชีวิตทุกชีวิตล้วนมีการเปลี่ยนแปลงในรูปของการเกิด การดับที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะได้ โดยดับลงไปสู่กฎธรรมชาติ พุทธศาสนาเรียกกฎนี้ว่า “สามัญญตา” หรือกฎไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กฎไตรลักษณ์ นี้ (พระธรรมปิฎก ป. อ. ปยุตโต, 2544) ให้ความหมายของลักษณะทั้ง 3 นี้ ไว้ดังนี้

อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป

ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ คือ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นแล้วสลายไป ภาวะที่กดดัน ฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว อันเนื่องจากการที่ปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป ไม่สามารถให้คงอยู่ในสภาพเดิมได้

อนัตตา ความเป็นอนัตตา คือความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริง ที่จะสั่งบังคับให้เป็นไปตามที่ต้องการได้

ดังนั้น ชีวิต ที่หมายถึง ชั้น 5 และธาตุ 4 มาประกอบกันเข้านี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปถึงจุด ๆ หนึ่งก็ดับลง สูญสลายลงสู่ธรรมชาติ หรือกฎแห่งไตรลักษณ์ เรียกว่า ธาตุชั้นดับ คือการตายของชีวิต เพราะสรรพสิ่งล้วนวิบัติ สรรพสัตว์ล้วนต้องตาย ในที่สุดลง ดังเช่น การเกิดขึ้นของมนุษย์ย่อมอาศัยการดำรงอยู่และการประสานกันของชั้น 5 อันได้แก่ส่วนประกอบของร่างกาย ความรู้สึก ความจำ ความคิดความอ่าน แต่สิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมมีระยะเวลาของมัน เมื่อถึงเวลาที่สังขารเริ่มทอนไม่ได้อันเกิดจากเหตุของจุดเริ่มต้นในการสูญสลายสังขารก็จะย่อยสลายไปตามกาลเวลาหรือความตายนั่นเอง

ความหมายและทัศนะของความตาย

เมื่อกล่าวถึงความตาย ของมนุษย์ หรือสัตว์ ตามที่ได้อธิบายความหมายของชีวิตมาแล้วข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นการตายตามธรรมชาติ หรือการฆ่าตัวตาย ล้วนเป็นการตายที่สิ้นธาตุ ดับชั้น ดังในหลักของนิพพานได้กล่าวว่า ดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ คือ กิเลสตายไปเหลือแต่ขันธ์ 5 ที่เป็นชีวิตอยู่ ดังเช่นท่านพุทธทาสกล่าวว่า ตายก่อนตาย ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ คือ ทั้งกิเลส และขันธ์ 5 ตายไปหมด ทั้งนี้ความตายจึงหมายเอา การเปลี่ยนแปลงไปของเหตุปัจจัยในชีวิตหมดไป หรือดับไป เพราะธาตุชั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างละเอียด จึงเรียกได้ว่าความตาย

ความตายที่มีการเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัย อาจเกิดขึ้นได้หลายกรณี ดังที่ พระมหาบุญมี มาลาวชิโร และ พระคุษฎี เมธังกุโร ได้กล่าวไว้ว่า

1) สิ้นอายุ (อายุขัยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นอายุ ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดมา กล่าวคือทุกสิ่งตกอยู่ในกฎแห่งการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป การตายเพราะสิ้นอายุขัยนั้น ยังเปรียบได้กับตะเกียงที่ไส้หมด แม้น้ำมันยังอยู่ แต่ก็ไม่สามารถให้เปลวไฟที่มีแสงสว่างต่อไปได้

2) สิ้นกรรม (กัมมัขัยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นกรรม กรรมนั้นคือการกระทำซึ่งผลสืบเนื่อง ตามมา อาจเป็นกรรมที่ทำในอดีต ซึ่งอาจไกลออกไปจนถึงในอดีตชาติ หรืออาจเป็นกรรมที่ทำในปัจจุบัน เช่นการดูแล

อนามัยเป็นต้น และอาจเป็น กุศลกรรมหรืออกุศลกรรม ก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าการกระทำที่ได้ทำลงไปนั้นเป็นฝ่ายดีหรือไม่ดี กรรมที่ทำไว้นั้นมีหน้าที่ช่วยสนับสนุนรูปและนาม (ชีวิต) ในภาพที่เราเกิดมา เมื่อผลกรรมสิ้นไป ชีวิตก็สิ้นไป เปรียบเหมือนตะเกียงที่น้ำมันหมด แม้ไส้ตะเกียงจะยังเหลืออยู่ เปลวไฟและแสงสว่างก็หมดไป

3) สิ้นทั้งอายุและกรรม (อุภยักขมรณะ) คือ ทั้งอายุขัยและกรรม สิ้นไปในเวลาเดียวกัน การตายในกรณีเช่นนี้จะเห็นได้เช่น การตายของผู้สูงอายุที่แก่หง่อม รูปและนาม (ร่างกายและจิตใจ) หมดสภาพ อีกทั้งกรรม คือ การกระทำที่จะเป็นแรงสนับสนุนให้รูปและนามทำหน้าที่ของมัน ก็หมดไป เปรียบเหมือนตะเกียงที่ทั้งน้ำมันหมดและไส้หมดไปด้วยกัน

4) มีเหตุหรือกรรมอย่างอื่นมาตัดรอน (อุปจเฉทมรณะ) ทำให้ชีวิตสิ้นไปกะทันหัน ทั้งที่น่าจะอยู่ต่อไปได้ ในกรณีนี้ ทั้งอายุและกรรมยังไม่หมด แต่เกิดเหตุทำให้เสียชีวิตกะทันหัน เช่นการตายด้วยอุบัติเหตุ หรือโรคระบาดเฉียบพลันร้ายแรง ท่านเปรียบเทียบการตายในกรณีเช่นนี้เหมือนกับตะเกียงที่ทั้งน้ำมันและไส้ยังคงมีอยู่ แต่ไฟดับเพราะเหตุอื่น เช่น มีลมพัดมาแรง (เหตุภายนอก) จนทำให้เปลวไฟดับไป เป็นต้นไม่ว่าความตายจะเกิดขึ้นในกรณีใด สิ่งเหมือนกันคือ ในทุกกรณีล้วนมีเหตุปัจจัยที่สามารถอธิบายได้ และความตายในทุกกรณีเป็นเรื่องความเปลี่ยนแปลง

ความตายทั้ง 4 ข้อ ที่กล่าวมาอาจจะเรียกได้ว่าเป็นเหตุแห่งความตายก็ได้ เพราะมีคำถามว่าตายไปเพราะอะไร เราสามารถนำเอาเหตุทั้ง 4 ข้อนี้มาตอบใจตนเอง มาอธิบายได้ เช่น ตายเพราะสิ้นกรรม เป็นต้น ทั้งนี้จะเป็นเหตุให้ตายดี หรือตายชั่วนั้นขึ้นอยู่กับกรรมหรือเรียกว่า กรรม ดังที่กล่าวไว้แล้วใน การเกิด 4 ประเภท

ถึงแม้ว่ากรรมเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งในห้าปัจจัยของการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ แต่กรรมก็ส่งผลกระทบต่อเราในหลาย ๆ ด้าน และมีความสำคัญต่อมนุษย์ในแง่ของศีลธรรม คำสอนในทุกศาสนาล้วนให้ความสำคัญกับแนวคิดด้านศีลธรรม ทำดี จะได้รับการตอบแทนด้วยการไปอยู่ในโลกสวรรค์อย่างมีความสุข หากทำชั่ว จะมีบทลงโทษในชีวิตหลังความตาย ซึ่งจะได้รับการทรมานนานัปการ จึงเป็นการบังคับศาสนิกในทางอ้อม ให้ปฏิบัติตามคำสอนในศาสนา เพื่อจะได้เข้าสู่เป้าหมายสูงสุดในศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นความสุขที่สุด ซึ่งเป้าหมายในทุกศาสนาสอดคล้องกับเป้าหมายของมนุษย์ คือ การแสวงหาความสุขหลีกหนีความทุกข์ เมื่อธรรมชาติของมนุษย์มีความรักสุขเกลียดทุกข์ ศาสนาจึงกำหนดสถานที่แห่งความสุข และที่แห่งความทุกข์ไว้ในโลกหลังความตาย

จะอย่างไรก็ตามจากเนื้อหาที่ได้กล่าวอ้างมาแสดงให้เห็นว่าชีวิตมนุษย์ตายแล้วยังมีทิศทางไปอยู่ในที่ที่ตนเองได้สร้างมาในอดีต ถ้าทำกรรมดี ก็จะไปสู่ภพ ภูมิ ที่ดี ดังสุภาษิตที่กล่าวว่า “จิตเต อสังกิลฺลฐุ สุขติ ปาฏิกังขา” แปลว่า เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุขติเป็นที่ไป นี่หมายความว่า ถ้ามนุษย์เราทำกรรมดี ยินดีในสิ่งที่ทำ จิตผ่องใส สุขติ คือ ทางแห่งความสุข หรือแดนสวรรค์ สถานที่อยู่สบายย่อมเกิดแก่มนุษย์ที่ทำ เป็นผลของกรรม และ ถ้าทำกรรมเลว หรือกรรมชั่ว ก็จะไปสู่ภพ ภูมิ ไม่ดี ดังสุภาษิตที่กล่าวว่า “จิตเต สังกิลฺลฐุ ทุกติ ปาฏิกังขา” แปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกติเป็นที่ไป นี่ก็หมายถึง ถ้ามนุษย์ทำกรรมชั่ว ทุกติ คือทางแห่งความทุกข์ หรือแดนนรก สถานที่อยู่ลำบากย่อมเกิดแก่มนุษย์ที่ทำ เป็นผลของกรรม ทั้งนี้เพราะสภาวะจิตดวงสุดท้ายในขณะใกล้ตายเป็นตัวชี้วัดว่าจะไปสู่ภพดีหรือชั่ว ดังที่ พระครูปลัดณัฐพล จันทโก และธัญญลักษณ์ บุญลือ. กล่าวว่า การตายไม่ว่าจะเป็นการตายธรรมชาติหรือการฆ่าตัวตายก็ตาม สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือสภาวะจิตขณะที่กำลังจะตาย ในทางพุทธศาสนา การตายที่ดีคือการมีสติ ไม่หลงขณะตาย ดังคำในภาษาบาลีว่า “อสมฺมุฬโ ทกาลัง กรโธติ” มีจิตใจไม่ฟั่นเฟือน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจผ่องใส นึกแต่สิ่งดี ๆ ชาวพุทธจึงมีประเพณีให้ผู้ใกล้ตายได้ยินได้ฟังแต่สิ่งดีงาม เช่น บทสวดมนต์ เป็นต้น และที่สำคัญมาก ก็คือ พุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์มีโอกาสที่จะบรรลุธรรมได้แม้ว่าในวาระสุดท้ายขณะที่จะดับจิต หรือที่เรียกว่า “ชีวิตตสมสุลี”

อันหมายถึงการดับจิตไปพร้อมกับการบรรลุนิพพาน มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิต มีสิทธิที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองตราบนานเท่าที่ไม่กระทบผู้อื่น เหตุผลดังกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจได้ว่า ชีวิตหรือตัวตนของเรานั้นนับว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุดในการเกิดมาเป็นมนุษย์ และเป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุด เราจึงต้องทะนุถนอมให้ดี อนึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่ชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วย เนื้อความที่อ้างมานี้เป็นเรื่องสนับสนุน กรรมที่ส่งผลให้ชีวิตมนุษย์หลังจากตายไปแล้วไปเกิดที่ไหนจะเป็นภพที่ดี หรือภูมิที่ดี

ชีวิตหลังความตาย

จากการที่ได้กล่าวมาเบื้องต้นแสดงถึงชีวิตมนุษย์มีอยู่จริง ความตายมนุษย์มีอยู่จริง โดยนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และผลงานของนักวิชาการมาประกอบเป็นตัวชี้วัดให้เห็นชัดว่า “สรรพสิ่งล้วนวิบัติ สรรพสิ่งล้วนต้องตาย” ต่อแต่นี้ไปจะแสดงถึง “ชีวิตหลังความตาย” ความตายในที่นี้หมายถึงเอาความตายสองประเภท คือ ความตายก่อนตาย และตายเพราะสิ้นชีวิตหรือเพราะหมดลมหายใจ เป็นหัวข้ออธิบายให้เข้าใจในระดับหนึ่งของชีวิตหลังความตาย

ความตายก่อนตาย หมายถึง ตายจากกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ ดังในหลักของนิพพานที่กล่าวแล้วข้างต้น การตายจากกิเลส หรือดับจากกิเลส นั้น สังขารยังมีส่วนเหลือ หมดหัวใจ อวัยวะ ทุกส่วนของร่างกายยังมีอยู่ นั่นคือ ธาตุขันธ์ ยังไม่ดับ ก็คือยังมีชีวิตอยู่ ความมตก่อนตายนี้ (ชาย โพธิ์ธิติ: online) กล่าวว่า การตายก่อนตาย มีความหมาย 2 อย่าง คือ หมายถึงการตายจากความดีหรือความชั่ว อย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง คือ การพิจารณาเห็นความตายว่าเป็นสิ่งธรรมดาของชีวิต และตัวเราหรือใคร ๆ ก็ตามไม่สามารถจะได้รับการยกเว้นจากความตายไปได้ การพิจารณาเช่นนี้เป็นการเจริญ มรณสติ ผู้ที่เจริญมรณสติที่สุกแล้ว จะเป็นผู้ที่ไม่วิตกกังวลหรือหวาดกลัวต่อความตาย ในทางจิตใจสามารถอยู่เหนือความตาย หรือเปรียบเสมือนว่าได้ตายในทางจิตวิญญาณไปก่อนแล้ว ก่อนที่ความตายจริง ๆ ของชีวิตจะมาถึง

ในระดับจริยธรรมพื้น ๆ การตายจากความดี คือ ไม่มีความดีอะไรเหลืออยู่เลย เป็นการการตายทั้งเป็น รูปแบบหนึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่ดี ส่วนการตายจากความชั่ว หมายถึง การละกรรมชั่วได้ ชีวิตก็มีค่า ยิ่งละได้มากชีวิตก็ยิ่งมีค่ามาก แม้ตายไปแล้วก็เสมือนว่ายังไม่ตาย ในระดับที่สูงขึ้นไปเหนือจริยธรรม การตายก่อนตาย หมายถึง การละกิเลสส่วนที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น จนเข้าถึงภาวะที่ “ไม่มีตัวตน” คือ ว่าง (สูญญตา) ในความหมายที่ท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายในชั้นนี้ บุคคลได้ยกระดับจิตใจสูงขึ้น จนข้ามพ้นความยึดมั่นด้วยอำนาจแห่งกิเลสคือ โลภะ โทสะ และโมหะ และค้นหาทั้งปวง มองเห็นและเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้เป็น ไม่เอาความรู้สึกรัก หรือความยึดมั่นใด ๆ เข้าไปจับ (พุทธทาสภิกขุ, 2548)

และยังกล่าวถึงท่านพุทธทาสสอนว่า การที่จะเข้าถึง ความตายก่อนตาย ได้ ต้องศึกษาและปฏิบัติตามหลัก อิทัปปัจจยตา (คือ ปฏิจจสมุปบาท) จนรู้แจ้งในความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายต่างอิงอาศัยกัน เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ไม่มีอะไรที่เป็นไปได้ มีได้ ด้วยตัวมันเอง จึงไม่ควรยึดว่าเป็นตัวตน เพราะในสภาวะที่เป็นจริงนั้น ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ตัวตน สิ่งทั้งหลายล้วนว่างจากตัวตน ไม่มี “ตัวกู” “ของกู” ผู้ที่พิจารณาเห็นและเข้าถึงสภาวะเช่นนี้ จะเป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหวในความตาย มองความตายว่าเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลง มองสรรพสิ่งว่าล้วนเป็นเช่นนั้น ชีวิตและความตายก็เป็นเช่นนั้น (ตถตา)

เนื้อความที่ยกมากล่าวอ้างนี้เป็นเนื้อหาที่แสดงถึงคำสอนในเรื่องของความตาย และเพื่อเป็นการสนับสนุนความหมายของความตายก่อนตาย ความตายก่อนตายนี้ถ้าจะอธิบายให้เห็นได้ชัดๆ นั้นอาจจะยังไม่แนใจหรือเข้าใจได้อย่างชัดเจน จึงขอยกตัวอย่างชีวิตของพระพุทธเจ้าบางตอนเพื่อให้พอเข้าใจว่า ตายก่อนตายนั้นเป็นอย่างไรองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก่อนที่จะประกาศว่าเป็นศาสดาของศาสนาพุทธได้นั้น

ชีวิตพระองค์ท่านเท่าที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ในพุทธประวัติว่า หลังจากที่พระองค์ได้เสร็จออกบรรพชาอุปสมบทตั้งแต่เมื่อพระชนมายุ 29 พรรษา ปฏิบัติตน แสวงหาความหลุดพ้นจากสำนักต่าง ๆ ของเจ้าลัทธิในครั้งนั้น จนล่วงเลยมาถึง พระชนมายุ ได้ 35 พรรษา รวมแล้ว ได้ 6 ปีพอดี จึงรวบรวมแนวความคิดต่าง ๆ จากสำนักของเจ้าลัทธิทั้งหลายมาวิเคราะห์ ลงเป็นความคิดของตนเอง แล้วนำไปปฏิบัติบำเพ็ญทุกกรกิริยาที่เขาตั้งคະສິริແວ້ນມຸດ แต่ก็ไม่บรรลุธรรมอะไรเลย เพียงแต่ได้ความคิดว่า การบำเพ็ญทุกกรกิริยานี้มีใช้ทางแห่งการตรัสรู้ เพราะเป็นการทรมานตนเสียเปล่า จึงเสด็จลงจากเขาคะສິริໄປບຳເພີຍທີ່ອຸຣຸເລາເສນານິມ ມຸກ ປັດຕິນຕາມມຸກ ຄື ທາງສາຍກາງ ຄື ຄວາມດັນໂພ້ ຮົມຝີ່ມ່ນ້ຳເນຣຸນຸຮາ ເມື່ອເພີຍເດືອນ 6 ພຣະອົງທ່ານໄດ້ຮັບຮູ້ອຸປະສັຍສີ ດັບກິເລສ ດັບກຸ ດັບຊາຕິ

ชีวิตขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้แล้วนั้นคือ ตายจากกิเลส เรียกได้ว่าตายก่อนตาย คือ ยังมีธาตุขันธ์ เหลืออยู่ ต่อจากนั้นพระองค์ท่าน ได้ไปประกาศพระศาสนาของท่านโดยโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้ตรัสรู้ตาม เป็นชีวิตที่ทำคุณประโยชน์แก่ชาวโลกได้อย่างมากมาย จึงแสดงให้เห็นว่านี่คือชีวิตตายก่อนตาย

ตายเพราะสิ้นชีวิตหรือเพราะหมดลมหายใจ

จากที่พระองค์ท่านได้โปรดเวไนยสัตว์ทำคุณประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างล้นพ้นแล้ว จนล่วงเลยมาพระชนมายุได้ 80 ปริญญาสาละโว้นิพพาน สอนหลวงของเจ้ามัลลกะษัตริย์ นครกุสินารา การปริญญานในครั้งนั้น เรียกว่า ตายเพราะสิ้นชีวิตหรือเพราะหมดลมหายใจ เสด็จดับร่าง วางขันธ์ โดยสิ้นเชิง ถึงกระนั้นชีวิตพระองค์ยังอยู่ต่อไปเพราะคุณความดีที่พระองค์ท่านได้สร้างไว้เมื่อคราวยังมีธาตุขันธ์อยู่ พุทธศาสนิกชนที่รับคุณประโยชน์จากพระองค์ท่านเมื่อคราวจะทำสิ่งหนึ่งประการใดก็ยังระลึกถึงพระองค์ท่านโดยสื่อกออกไปเป็นกิริยาต่าง ๆ นานา ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ คำร้องชีวิตที่นำคำสอนมาใช้ประจำวัน จึงเป็นเหมือนว่าพระองค์ท่านยังมีชีวิตอยู่โดยสังเกตจากการประพฤติปฏิบัติตนของศาสนิกชนของพระองค์ท่าน ดังนั้น ชีวิตขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ มีชีวิตอยู่สองช่วงด้วยกันคือ ชีวิตตายก่อนตาย (ดับกิเลสยังมีเบญจขันธ์เหลือ) และชีวิตตายเพราะสิ้นลมหายใจ (ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ)

บทสรุป

ได้แสดงทัศนะถึงชีวิต คือขันธ์ 5 ความตาย คือ ตายจากกิเลส และตายสิ้นลมหายใจ ขันธ์ 5 ดับสลายไปสู่ธรรมชาติ และแสดงถึงทัศนะของชีวิตหลังความตาย มาทั้งหมดนี้เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา ศาสนิกชนนับถือเชื่อในการเกิดใหม่ ชีวิตหลังความตาย เรื่องของกรรม คำสอนและข้อปฏิบัติทางศาสนาย่อมจะมีคุณค่า มนุษย์เชื่อตามคำสอนแล้วประพฤติปฏิบัติตนดำรงชีวิตในโลกก็อยู่เย็นเป็นสุขสบาย เมื่อตายไปในภพภพหน้า ที่เรียกว่า “ปรโลก” ก็ไม่มีความกังวลเดือดร้อนประการใด แต่ถ้าไม่เชื่อคำสอนทางศาสนา ถ้าตายไปในภพภพหน้า ที่เรียกว่า “ปรโลก” ก็อาจจะเดือดร้อน ทั้งนี้ เพราะเนื่องมาจากผลกรรมที่ตนเองกระทำไว้สร้างไว้ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าสร้างคุณงามความดี เป็นประโยชน์ต่อชนรุ่นหลัง เมื่อถึงคราวตายไป(ชีวิตสิ้นลมหายใจ คือ ขันธ์ 5 ดับ) ชนรุ่นหลังก็จะแสดงตนสื่อกออกไปเป็นคนดีมีความกตัญญู คือการเชิดชูบูชาคุณความดีที่ตนสร้างไว้ด้วยกิริยาต่าง ๆ นั้นได้แก่การทำบุญอุทิศไปให้ การทำบุญอุทิศนี้ มีความสำเร็จอยู่ด้วยอาการ 4 อย่างคือ 1) ผู้ประกอบกุศล คือผู้ที่ทำบุญอุทิศ 2) คุณสมบัติของผู้รับ คือ ผู้รับต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม 3) ของที่จะอุทิศให้ คือสิ่งของที่จะให้ต้องพร้อมและเหมาะสม 4) ผู้ประกอบกุศลอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายไป คือ ผู้ทำพิธีกรรมหรือพระสงฆ์ ข้อที่ 4 นี้ ยกตัวอย่างเช่น นายไปรษณีย์ นั่นเอง

จะรู้ได้อย่างไรว่าตายไปแล้วชีวิตจะอยู่อย่างไร ในเบื้องต้นที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กรรม เท่านั้นเป็นตัวชี้ให้เห็นการเป็นอยู่หลังจากตายไป นอกจากนั้นยังสังเกตจากการทำบุญอุทิศจากชนรุ่นหลังว่า ชีวิตจะอยู่อย่างไร จะดีหรือชั่ว ให้ดูที่การเชิดชูบูชาการอุทิศส่วนกุศลไปให้จากกิริยาต่าง ๆ ที่แสดงออกมาเป็นสิ่งของ

วัตถุ พัสตุ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่อุทิศให้ เช่น ในวันที่ตาย จะมีการประดับโรงศพ ปราสาทศพ จะมีการประดับสีต่าง ๆ นานา หรือรูปภาพต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นชีวิตหลังความตายนี้ จะเห็นได้จากความดี หรือความชั่วที่สร้างไว้ก่อนตาย (สันลมหายใจ) โดยมีการปฏิบัติจากชนรุ่นหลังเป็นตัวชี้วัด หรือสื่อให้เห็น จงพิจารณาดูชีวิตของพระพุทธเจ้าดังที่ได้กล่าวมาเป็นตัวอย่างด้วยเทอญ

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สีตา. (2563). *ชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 21 มิถุนายน 2563. จาก www.nongrun.th.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). *เรื่องกรรม ในมุมมองของพุทธทาส*. กรุงเทพฯ: เพชรประกาย.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). (2563). *หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่*. สืบค้นเมื่อ [6 กรกฎาคม 2563, จาก http://www.openbased.in.th/files/53_0.pdf
- พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวีโร). (2545). *กรรมที่ปณี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2.) กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- พระมหาบุญมี มาลาวิชโร. (2547). *พระพุทธศาสนากับความตาย*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.